

Araştırma Makalesi/ Research Article

Tek Parti İktidarının Siyasi Temsilcileri: Cumhuriyet Halk Partisi Zonguldak Teşkilatı Örneği*

Çağlar Tan*

(ORCID: 0000-0003-0651-884X)

Makale Gönderim Tarihi

15.10.2024

Makale Kabul Tarihi

25.04.2025

Atıf Bilgisi/Reference Information

Chicago: Tan, Ç., “Tek Parti İktidarının Siyasi Temsilcileri: Cumhuriyet Halk Partisi Zonguldak Teşkilatı Örneği”, *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 10/ Özel Sayı: Vakanüvis 10. Yıl Özel Sayısı (Special Issue for the Decennial of Vakanüvis), (2025): 1244-1266.

APA: Tan, Ç. (2025). Tek Parti İktidarının Siyasi Temsilcileri: Cumhuriyet Halk Partisi Zonguldak Teşkilatı Örneği. *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 10 (Özel Sayı: Vakanüvis 10. Yıl Özel Sayısı (Special Issue for the Decennial of Vakanüvis)), 1244-1266.

Öz

Tek Parti Dönemi Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) örgütleri üzerine yapılan bazı araştırmalar partinin yereldeki temsilcileri ve toplumsal tabanına odaklanmaktadır. Geleneksel yaşam biçimi ve feodal ilişkiler sonucu şekillenen bir parti yönetim kadrosu profili çizilen bu çalışmalarda kurucu kadronun seçkinci ve elitist bakış açısının parti idare kurullarının teşkilindeki etkisi ise yeterince yer edinmemiş ya da göz ardı edilmiştir.

* Bu çalışma 2022 senesinde Orta Doğu Teknik Üniversitesi Tarih Bölümü’nde tamamlanmış olan “A Bridge Between People and The State: The Republican People’s Party in Zonguldak (1935-1946)” adlı doktora tezinden faydalanılarak hazırlanmıştır.

* Dr. Öğr. Üyesi, Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, Kadirli Sosyal ve Beşerî Bilimler Fakültesi, Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, Türkiye, caglanttan40@gmail.com.

Assist. Prof. Dr., Osmaniye Korkut Ata University, Faculty of Social and Human Sciences of Kadirli, Türkiye.

Literatürde yalnızca geleneksel yaşam biçimi ve feodal ilişkiler üzerinden ortaya konulan bu hâkim görüşün her örgüt açısından geçerli ol(a)mayacağına ilişkin en somut örneklerden biri CHP Zonguldak teşkilatıdır. Zira partinin ilk teşkilatlandığı yerlerden biri olan Zonguldak'ta parti temsilcilerinin belirlenmesinde Kemalist kadronun seçkin bakış açısı hem siyasal bir tercih hem de bir zorunluluk olarak geleneksel unsurlardan daha belirleyici olmuştur. Bir başka ifadeyle Tek Parti Dönemi CHP Zonguldak örgütü aile ya da akrabalık bağları üzerinden kurulan ilişkiler sonucu değil; daha çok çoğunluğu bölgesel elitlerden oluşan siyasal bir kadronun yönetiminde faaliyet göstermiştir.

Bu gerçekliklerden hareketle meseleye başta arşiv belgeleri, parti resmi kayıtları ve yerel basın kaynakları çerçevesinde tarihsel bir perspektifle yaklaşan bu çalışmada CHP'nin Zonguldak'ta kimler tarafından temsil edildiği sorusuna literatürdeki hâkim görüş sorgulanarak yanıt aranmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Cumhuriyet Halk Partisi, Zonguldak, Parti İdare Kurulu, Seçkin Bakış Açısı, Tek Parti Dönemi.

Political Representatives of the Single-Party Power: The Example of the Republican People's Party Zonguldak Organization

Abstract

Some of the researches about the Republican People's Party (RPP) organizations during the Single Party Era has drawn attention to the origins of the party's local representatives and their social base. Although these studies draw a party board of directors' profile that is shaped by traditional lifestyle and feudal relations, the impact of the elitist perspective of the founding cadre on the formation of these boards was not mentioned or ignored.

One of the most concrete examples of the fact that this prevailing view, which is presented in the literature only on the basis of traditional lifestyles and feudal conditions, cannot apply to each organisation is the RPP Zonguldak organisation. This is because in Zonguldak, where was the one of the places that the party was first organised, the elitist perspective of the Kemalist cadres was more decisive than traditional elements in determining the party representatives, both as a political decision and as a necessity. In other words, the RPP Zonguldak organisation in the Single Party Era did not function on the basis of relationships formed through family or kinship ties, but under the leadership of a political cadre consisting mostly of regional elites.

Based on these realities, this study approaches the topic from a historical perspective, primarily through archival documents, official party records and

local press sources, and aims to challenge the prevailing view in the literature by seeking an answer to the question of who represents the RPP in Zonguldak.

Keywords: Republican People's Party, Zonguldak, Party Administrative Board, Elitician Perspective, Single-Party Era.

Giriş

Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti (A-RMHC) çatısı altında Ulusal Mücadele'yi örgütleyen irade, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin (TBMM) açılması sonrasında bu süreçte sergilemiş olduğu birlik ve beraberlik duygusunu yitirmeye başladı. Ulusal meclis içerisinde kısa süre sonra gruplaşmalar şeklinde zuhur eden fikir ayrılıkları, Gazi Mustafa Kemal'in önderliğinde kurulan Birinci Grup'un siyasal bir parti altında birleşmesine kadar vardı.¹ Halk Fırkası (HF) adı altında teşekkül eden bu parti Anadolu'daki bağımsızlık mücadelesinde faaliyet gösteren yapı ve oluşumların mirası üzerinde yükseldi. Bu nedenle, HF'nin gerek yönetim kadrosu gerekse örgütsel yapısının teşkilinde A-RMHC'nin beşerî ve fiziksel kaynaklarından istifade edildi. Böylece, *"Kemalist kadro ile eşraf arasında savaş öncesi kurulan ittifak, savaş sonrasında kırsal kesimdeki statükoyu korumak ve güçlendirmek için yapılan anlaşmalarla sürdürülmüş oldu."*² Bunun neticesinde, Anadolu'da ulusal mücadeleyi örgütleyen kadro bağımsızlık savaşı sonrasında da bölgelerinde etkin ve nüfuzlu kişiler olarak varlıklarını sürdürdü. Hal böyle olunca, HF'nin taşra idaresi çoğunlukla bölge eşrafı ve toprak ağası olan yöneticilerin elinde kaldı.³

Tek Parti Dönemi Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) taşra örgütleri üzerine yapılan birçok araştırma *"parti örgütlerini kendi sosyo-ekonomik güçlerini bütünleyen bir siyasi kanat olarak kullanan"*⁴ bu yerel güçlerin

¹ Ahmet Demirel, *Birinci Mecliste Muhalefet: İkinci Grup*, İletişim Yayınları, İstanbul 1995, s.13.

² Feroz Ahmad, *Modern Türkiye'nin Oluşumu*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2012, s. 96.

³ Tülay Aydın, *Tek Parti Dönemi'nde CHP'nin Taşra Örgütlenmesi ve Merkez- Taşra İlişkileri (1935-1945)*, Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kahramanmaraş 2018, s. 247.

⁴ Aydın, *a.g.t.*, s. 184.

varlığına farklı yönlerden dikkat çekmektedir.⁵ CHP taşra örgütlerinin çoğunda söz ve yetki sahibi olan bu zevat arasındaki aile, akrabalık ve yakınlık ilişkileri ile parti örgütü üzerinde nüfuzunu tesis etmeye ya da pekiştirmeye çalışan kişi ya da ailelerin kendi aralarındaki mücadeleleri bu araştırmaların önemli bulgularındandır.⁶ Diğer yandan CHP Genel Sekreterliği'ne gönderilen parti müfettişlik raporlarını temel alan bu çalışmalar CHP'nin yerel yönetim kadrolarının oluşumunda ise çoğunlukla yörenin sosyo-kültürel koşul ve iktisadi ilişkilerine önem atfetmektedir. Bir başka ifadeyle bu araştırmalar geleneksel yaşam biçimi ve feodal ilişkilerin korunmuş olduğu bölgelerdeki parti örgütleri üzerinde daha çok yörenin güçlü ve nüfuzlu ailelerinin söz sahipliğine; diğer taraftan tarım ve ticaret ağları gibi iktisadi ilişkilerin gelişmiş olduğu yerlerdeki parti yönetim kadrolarında ise bölgenin iktisadi hayatına yön veren tüccar ve toprak ağalarından müteşekkil bir zümrenin varlığı ve nüfuzuna işaret etmektedir. Oysa CHP taşra örgütlerinin şekillenmesinde en az bunlar kadar, hatta bazı bölgelerde daha belirleyici bir etmen olarak karşımıza çıkan, kurucu kadronun elitist ve seçkinci bakış açısının bahse konu araştırmalarda göz ardı edildiği ya da yeterince yer verilmediği anlaşılmaktadır. Zira Tek Parti İktidarının taşradaki siyasal temsilcilerinin belirlenmesinde Kemalist kadronun

⁵ CHP'nin taşra örgütleri ve bu örgütlerin faaliyetlerine ilişkin bu zamana kadar yapılmış en kapsamlı proje "*Cemil Koçak'ın CHP ve Taşra: Akdeniz Bölgesi*" adlı çalışmasıdır. Bu projenin ilk mahsulü olarak 2019 senesinde ortaya çıkan bu araştırmanın devamı ne yazık ki gelmemiştir. Bkz. Cemil Koçak, *CHP ve Taşra: Akdeniz Bölgesi*, C.1, Alfa Yayıncılık, İstanbul 2019.

⁶ Murat Metinsoy'un "*Kemalizm'in Taşrası: Erken Cumhuriyet Taşrasında Parti, Devlet, Toplum*" başlıklı çalışması bu türden pek çok örnek içermesi bakımından önemlidir. Bkz. Murat Metinsoy, "*Kemalizm'in Taşrası: Erken Cumhuriyet Taşrasında Parti, Devlet, Toplum*", *Toplum ve Bilim*, 118 (2010), s. 124-164. Örnek vermek gerekirse, 1930'lu yılların ortalarında CHP Konya il teşkilatının vaziyetini aktaran 1936 tarihli parti müfettişlik raporu bu türden ilişki ağını ortaya koyması bakımından önemlidir. Dönemin CHP mebusu ve Konya parti müfettişi Adnan Menderes'in hazırlamış olduğu bu raporda partinin Konya teşkilatının üst ve orta düzey yönetiminde yer alan zevatın önemli bir kısmının eski Konya mebusu Kazım Hüsnü Bey'in tanıdığı ya da birlikte çalıştığı kişilerden olduğuna işaret edilmiştir. Aynı yıllarda, CHP'nin parti içi nüfuz mücadelesine Maraş vilayeti ölçeğinde odaklanan bir başka çalışmada ise benzer şekilde parti teşkilatı üzerinde bölgenin önde gelen ailelerinden birinin, Kadızade ailesinin, etkinliği ve söz sahibi olma mücadelesinden söz edilmektedir. Bkz. Metinsoy, *a.g.m.*, s. 129; Tülay Aydın, "*Tek Parti Döneminde CHP'nin Taşra Örgütlerinde Güç ve İktidar Mücadelesi: Kadızade Ailesi*", *Asia Minor Studies*, 7 (1) (2019), s. 191.

seçkin bakış açısı bu dönemde kimi yerlerde hem bir tercih hem de bir zorunluluk olarak geleneksel unsurlardan daha belirleyici bir etmen olmuştur.

Bu açıdan bakıldığında, Erken Cumhuriyet Dönemi taşrasında Cumhuriyet'i ilan eden kurucu kadronun elitist bakış açısının parti örgütlerinin yönetim kadrolarına doğrudan yansıdığı yerlerden biri Zonguldak'tır. Cumhuriyet'in ilk vilayeti olması bakımından henüz "çiçeği burnunda" bir şehir olan Zonguldak aynı zamanda tek parti taşrasında CHP'nin en dinamik ve hareketli yerlerinden biri olmuştur. Şehrin bu dinamizminin gerisinde şüphesiz Cumhuriyet'i ilan eden kadronun Millî Mücadele dönemi ve sonrasında maden havzasına göstermiş olduğu iktisadi ve siyasi ilginin payı büyüktür. Nitekim tam bağımsızlığın ancak iktisadi bağımsızlıkla mümkün olabileceği görüşünü benimseyen Kemalist kadro bir yandan Ereğli Kömür Havzası'nı millileştirme politikalarına ağırlık verirken, diğer taraftan Cumhuriyet devrim ve ideolojisini halka benimsetme noktasında başlatmış olduğu siyasal örgütlenme faaliyetlerini sürdürmüştür. Böylece HF'nin Zonguldak vilayet yönetiminden sorumlu siyasal kadrolar parti birimlerini kısa zaman içerisinde kaza merkezlerinin yanı sıra⁷ nahiyeler düzeyinde örgütlenecek biçimde teşkilatlandırmıştır.⁸ Tek parti iktidarının kurumsallaştığı 1930'lu yılların başlarında⁹ artık CHP Zonguldak'ın bütün kazalarında teşkilatlanmış durumdadır.¹⁰

Örgütlenme serüvenini diğer taşra kentlerine kıyasla "erken" bir dönemde tamamlayan Zonguldak'ta 1930'lu yılların başlarından itibaren parti yöneticilerinin belirlendiği vilayet kongreleri de düzenli olarak toplanabilmiştir.¹¹ Bu kongreler neticesinde parti idare kurullarına çoğunlukla- feodal ilişkiler, tarım ya da ticaret ağları gibi iktisadi ilişkiler sonucu belirlenen yörelerin aksine-, daha seçkin ve elit kadrolar seçilmişlerdir. CHP idare kurullarını Zonguldak'ta diğer parti

⁷ 1927 senesi itibariyle Zonguldak vilayeti; Zonguldak Merkez, Ereğli, Bartın, Devrek ve Safranbolu kazalarından müteşekkildir. Bkz. Musa Şaşmaz, *Türkiye'nin İdari Taksimatı (1920-2013)*, C:15, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2014, s. 32.

⁸ BCA. 490-1-0- 0/721-464-2.

⁹ Şükrü Karatepe, *Tek Parti Dönemi*, İz Yayıncılık, İstanbul 2011, s.37-39.

¹⁰ BCA. 490-1-0-0/284-1138-2.

¹¹ Çağlar Tan, *Cumhuriyet Halk Partisinin Zonguldak Vilayet Kongreleri (1935-1947)*, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara 2024, s.23-24.

örgütlerinden daha seçkin kılan unsurların başında şüphesiz bilhassa madencilik sektörü olmak üzere devlet kademelerinde idareci olarak görev yapan insan kaynağının “idareci vasfından” siyasal alanda da istifade edilmesi gayreti gelmiştir. Çünkü bilindiği üzere 19. yüzyıl ortalarından itibaren kömür madeninin bulunmasıyla aktif bir sanayi ve işçi kenti konumuna gelen bölgede kısa zamanda pek çok maden şirketi faaliyet göstermeye başlamış, bu şirketlerde üst düzey yönetici olarak görev yapmakta olan bürokrat ve mühendisler zamanla HF’nin yönetim kadrosuna transfer edilerek parti yönetim kurullarının çoğunda yer almışlardır. CHP merkez yönetimini teşkil eden zevatın seçkinci bakış açısının bir tezahürü olan bu tercih sonucunda *“kömür havzasındaki on binlerce mühendis ve işçi kitlesinden mesul olan bölgesel güç ve aktörler parti yönetim kadrosuna dahil edilmiş”*; böylece partinin şehirdeki güç ve otoritesinin artırılmasına da katkıda bulunulmuştur.¹² Diğer taraftan, bürokrasinin içerisinde yetişmiş insan kaynağının yöneticilik tecrübesinden de istifade edilmek istenmesi sonucu parti yönetiminde bürokrat kimlikleriyle öne çıkan zevata da mümkün mertebe yer verilmek istenmiştir. Bunların dışında bölgenin toprağa ve ticarete dayalı olmayan iktisadi ilişkileri parti yönetim kurullarının bünyesini etkileyen bir başka unsur olmuştur. Tarımsal üretim ile ticaret ağlarının yeterince gelişmemiş olduğu şehirde CHP’nin temsilcileri de eşraf olarak anılan az sayıda zevatla birlikte, daha çok, şehrin entelektüel simalarından oluşmuştur. Böylece, şehrin iktisadi hayatında etkin ve söz sahibi az sayıda ticaret erbabı ile çoğu entelektüel camianın ileri gelen temsilcilerinden gazeteci, doktor, mühendis, vali, öğretmen ve avukat gibi “bölgesel seçkinler” parti yönetim kurullarında kendilerine “bir hayli” yer bulabilmişlerdir.

Bu gerçeklikten hareketle bu araştırma, CHP’nin ilk taşra örgütlerinden biri olan Zonguldak’ta parti yönetim kadrosunu teşkil eden zevatın toplumsal kompozisyonunun pek çok parti örgütünden farklı olarak daha seçkin ve entelektüel bir görünüm sergilediğini ileri sürmektedir. Zonguldak örgütünün kendine özgü bu “seçkinci bünyesinin” oluşumunda ise bölgenin tarımsal üretim ya da ticarete dayalı iktisadi ilişkilerinin yeterince gelişmemiş oluşunun yanı sıra CHP merkezinin yurt dışında girişmiş olduğu entelektüel zevatı partiye dahil

¹² BCA 490. 1. 0. 0 /668-247-1.

etme çabalarının da önemli bir katkısının olduğu düşünülmektedir. Bunların yanı sıra bu araştırmada, Zonguldak'ta parti yönetim kurullarına talip olan zevatın çoğunlukla entelektüel bakımdan birikimli oluşlarının da parti idare kurullarını teşkil eden kadroların diğer parti örgütlerine nazaran daha seçkin bir görünüm sergilemesinde önemli bir etken olduğu değerlendirilmektedir. Dolayısıyla, CHP Zonguldak örgütü temsilcilerinin bu entelektüel donanımı siyasal iktidarın bu yöndeki tercihini bir bakıma bir zorunluluğa da dönüştürmüştür.

CHP Genel Sekreterliği ve Münevver Zümreyi “Parti Sinesine”¹³ Çekme Çabaları

Erken Cumhuriyet Dönemi taşrasında CHP yöneticilerinin gelmiş oldukları toplumsal tabanı belirleyen unsurlar olarak bölgenin sosyo-ekonomik, kültürel yapı ve dokusu öne çıkmıştır. Parti yöneticilerinin içerisinden çıkmış oldukları bu doku, başta partinin bölgedeki varlığı ve istikbali dahil bütün örgütsel faaliyetlerin başarısına etki eden önemli kriterlerden olmuştur. Bilindiği üzere, Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri mirası üzerine inşa edilmiş olan HF ile eşraf arasında kurulan ittifak Kemalist rejimin tek partili dönem boyunca halk ile doğrudan iletişim kurabilmek adına sürdürdüğü en önemli iletişim kanallarından biri olmuştur. Böylece bir taraftan toplum ile devlet arasında iletişim sağlanırken diğer taraftan siyasal iktidarcı “*yeni düzenin nimetlerinden eşrafa da pay verilerek getirdikleri üst yapısal reformlara karşı halkça gösterilecek muhtemel tepkiler daha başından önlenmek istenmiştir.*”¹⁴ Bu anlamda, taşra ileri gelenlerini CHP içerisinde önemli konumlara getirmek de yeni düzenin dağıtılan en mühim nimetlerinden biri olmuştur. Böylece siyasal iktidar, bir yandan eşrafın bölgesinde sahip olduğu nüfuzundan istifade ederken diğer taraftan ise onları iktidara ortak ederek memleketi yönetme yoluna gitmiştir.¹⁵ Bu nedenle tek

¹³ Başlıkta kullanılan “Partinin Sinesi” kavramı CHP Genel Sekreterliği’nce taşra örgütlerine gönderilen tamim metninden alıntılanmıştır. Bkz. *Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliğinin Parti Teşkilatına Umumi Tebligatı (Temmuz 1940’dan 31 Birincikanun 1940 Tarihine Kadar)*, C. 17, Zerbamat Basımevi, 1941, s. 7.

¹⁴ İsmail Cem, *Türkiye’de Geri Kalmışlığın Tarihi*, Cem Yayınevi, İstanbul 1974, s. 311.

¹⁵ Tan, a.g.t., s.173.

partili dönemde CHP, daha çok bir memur ve eşraf partisi olarak kabul edilmektedir.¹⁶

Milli Mücadele döneminde toplumun farklı kesimleri arasında kurulan ve CHP'ye bir "memur ve eşraf partisi" görünümü kazandıran ittifakın önemli bileşenlerinden biri olan bürokrat elit özellikle parlamentoda kazanmış olduğu üstünlüğü ve egemenliği sayesinde tek parti dönemi boyunca güçlü bir unsur olarak varlığını sürdürmüştür.¹⁷ Siyasal iktidarın bahsedilen grubu parlamentoya taşıırken göz önünde bulundurduğu üç temel kriter ise başta entelektüel statüleri olmak üzere mesleki kariyerleri ve bölgesel nüfuzla sahip olup olmadıkları olmuştur.¹⁸ Kemalist kadronun TBMM'ye temsilci seçerken resmi politika olarak benimsemiş olduğu bu sürecin bir benzerinin CHP'nin taşra örgütlerini yönetecek kadronun tespitinde de takip edildiği anlaşılmaktadır.

CHP'nin örgütlenme süreci incelendiğinde, bölgesel güç veya nüfuz sahibi eşrafın parti yönetiminde yer alması, daha önce de bahsedildiği üzere, Kemalist kadro ile bölgesel seçkinler arasında kurulan ittifakın doğal bir sonucudur. Bununla birlikte taşrada "münevver zevatın" partiye kazandırılması, bu kişilere bilhassa parti yönetim kurullarında görev verilmesi ya da verdirilmesi Tek Parti İktidarı boyunca CHP genel merkezinin öncelikli meseleleri arasında yer almıştır. Nitekim, oldukça geniş bir külliyatı teşkil eden CHP Genel Sekreterliği'nden parti örgütlerine gönderilen tamim ve genelgeler bunu açıkça ortaya koymaktadır.¹⁹ Bahse konu genelge ve tamimler incelendiğinde ilk göze çarpan husus, taşra örgütlerine bilhassa kongrelerin yapılacak olduğu

¹⁶ Turan Güneş, "Demokrat Parti Neydi?", *Yön*, 4 (1962), s. 15.

¹⁷ Mehmet Turhan, *Siyasal Elitler*, Gündoğan Yayınları, Ankara, 2000, s. 117-118.

¹⁸ Turhan, *a.g.e.*, s. 129.

¹⁹ CHP Genel Sekreterlik makamı bu dönemde kendine doğrudan bağlı olan taşra bürokrasisinin iki önemli merci, valilik ve il başkanlıkları ile, sıkı bir iletişim içerisindeydi. Bkz. Ahmet İlyas, Ebru Çoban, *CHP Genel Sekreterlik Büroları Patrimonyal Devlet Geleneğinden Karizmatik Otoriteye*, Kadim Yayınları, Ankara, 2020, s. 105. Bahsedilen genelgeler ve CHP Genel Sekreterliği hakkında detaylı bilgi için bkz. Hakkı Uyar "CHP Genel Sekreterliğinin Parti Örgütü İle Yazışmaları: Durmayalım Düşeriz!" *Toplumsal Tarih*, 118 (2003), ss.80-83; Cemil Koçak, *CHP Genel Sekreterliği (1930-1945)*, Alfa Yayıncılık, İstanbul, 2018.

dönemlerde bu yönde direktifler verildiğidir. Çünkü yerel düzeyde yürütülen kaza ve vilayet kongreleri parti mekanizması içerisinde parti yöneticilerinin belirlenip mevcut olanların değiştirilebileceği, bu anlamda aydın ve entelektüel zevatın da parti idare kurullarına seçilebileceği yegâne platformlardır.²⁰ Diğer yandan meseleyi yalnızca parti idare kurullarının inisiyatifine de bırakmak istemeyen CHP Genel Sekreterliği parti müfettişleri vasıtasıyla direktiflerinin yerine getirilip getirilmediğini de kontrol etmiştir. Zira CHP Genel Sekreterliği'nin hazırlamış olduğu *Teftiş İşlerini Yürütme Planı*'nda yanıt beklenen sorular arasında *“bölgesinde sevilen ve özel değeri olan zevatın partiye dahil edilip edilmediği”* ifadesinin yer alması bunu açıkça ortaya koymaktadır.²¹ Dolayısıyla, bu yakın takibatın bir neticesi olarak 1930'ların ortalarından itibaren parti müfettişleri teftiş bölgelerinde toplanan vilayet kongrelerine de başkanlık edecek ve kongrelerin parti merkezinin istediği doğrultuda gerçekleşmesi için çaba göstereceklerdir.

Kemalist kadronun seçkinci bakış açısını yansıtan “münevver zevatın” partiye kazandırılması politikası Tek Parti İktidarının kurumsallaşmaya başladığı 1930'ların başlarından itibaren Genel Sekreterlik makamınca takip edilmiş ve bu doğrultuda taşra örgütlerine düzenli aralıklarla talimatlar verilmiştir. Örneğin, 4 Mayıs 1938 tarihinde dönemin CHP Genel Sekreteri ve Dahiliye Vekili Şükrü Kaya tarafından bütün vali ve CHP vilayet başkanlıklarına gönderilen bir genelge CHP'nin taşra temsilcilerinin tespitinde kurucu kadronun takip ettiği elitist bakış açısının anlaşılması açısından önemlidir. Yurt sathında partiye üye olanların vilayet nüfuslarına nazaran oldukça düşük nispette kaldığı tespitiyle başlayan genelgede dönemin CHP il başkanları olan valilerden *“mesleki kariyerleri ileri olan ve partiye girmelerine herhangi bir engeli bulunmayan bilhassa avukat, doktor, eczacı, baytar, ziraatçı, muallim, mühendis ile memuriyet veya askerlikten çekilmiş olanların”* partiye katılımlarının sağlanması istenmişti.²² Meseleyi sıkıca takip ettiği anlaşılan Genel Sekreterlik makamı aradan birkaç ay geçtikten sonra

²⁰ Bu hususta ayrıntılı bilgi için bkz. Çağlar Tan, *Cumhuriyet Halk Partisinin Zonguldak Vilayet Kongreleri (1935-1947)*, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara 2024.

²¹ *Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliğinin Parti Örgütüne Genelgesi (1 İkcincikanun 1936'dan 30 Haziran 1936 Tarihine Kadar)*, C. 8, Ulus Basımevi, 1936, s. 37.

²² *Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliğinin Parti Örgütüne Genelgesi (İkcincikanun 1938'den 30 Haziran 1938 Tarihine Kadar)*, C. 12, Ulus Basımevi, Ankara, 1938, s. 23.

parti örgütlerine yeni bir tamim daha göndererek bu yolda yapılan çalışmaların ne durumda olduğunu belirten bir rapor istedi.²³

Münevver zevatın parti örgütlerine katılması ve yönetim kurullarında görev alması yönündeki direktifler ilerleyen yıllarda da sürdü. 1940 yılının sonlarına doğru taşra örgütlerinin kaza ve vilayet kongreleri yaklaşırken, CHP Genel Sekreterliği tarafından parti örgütlerine gönderilen yeni genelgede *“kongrelerce parti idare heyetlerine seçilen arkadaşların mevki ve vazifelerinin bulundukları muhitte partiyi temsil etmeleri bakımından”* giderek arttığı ifade edilerek muhitlerindeki gençliğin ve münevver zümrenin *“partinin bütün vatandaşlara açık olan sinesine içine alınması gerektiği”* hatırlatıldı.²⁴ Aynı yıllarda Zonguldak parti teşkilatını teftiş eden CHP Zonguldak Bölgesi Müfettişi Şerafettin Karacan da parti merkezine göndermiş olduğu raporunda dönemin CHP Zonguldak vilayet idare heyeti reisinin tahsil seviyesi düşük biri oluşunun Zonguldak halkı arasında yaratmış olduğu hoşnutsuzluğa dikkat çekmişti. *“Şehirde yüksek tahsil görmüş pek çok kişi bulunurken düşük tahsilli birinin vilayet idare heyeti reisliği yapmasına halkın pek de sıcak bakmadığı”*²⁵ ifadeleriyle kayıtlara geçen bu tespit bir bakıma parti merkezinin takip ettiği elitist politikanın zorunluluğuna da işaret etmekteydi. Nitekim, 22 Aralık 1940 tarihinde toplanmış olan vilayet kongresinde başta Zonguldak halkının memnuniyetsizliğini dile getirdiği vilayet idare heyeti reisi olmak üzere eski yönetim kurulu üyelerinin çoğu tasfiye edildi. Kongre başkanı olarak bu tasfiyenin gerçekleşmesinde oldukça önemli rolü olan²⁶ müfettiş Karacan’ın 1 Şubat 1941 tarihinde CHP Genel Sekreterliği’ne göndermiş olduğu raporunda yer alan şu ifadeler ise parti merkezinin taşra temsilcilerini

²³ Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliğinin Parti Örgütüne Genelgesi (Temmuz 1938’den 31 Birincikanun 1938 Tarihine Kadar), C.13, Zerbamat Basımevi, 1940, s. 10.

²⁴ Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliğinin Parti Teşkilatına Umumi Tebligatı (Temmuz 1940’dan 31 Birincikanun 1940 Tarihine Kadar), C.17, Zerbamat Basımevi, 1941, s. 6-7.

²⁵ BCA. 490-1-0-0/721-466-1.

²⁶ CHP Zonguldak Bölgesi Müfettişi Şerafettin Karacan 1 Şubat 1941 tarihli teftiş bölgesi raporunda, *“1940 yılı içerisinde yapılan teşkilat kongrelerinde bizzat bulunduğunu ve yeni heyetlerin mümkün mertebe muhitlerince sevilen sayılan şahıslardan teşkil edilmesine dikkat ettiğini”* ifade etmektedir. Bkz. BCA. 490-1-0-0/721-469-1.

belirlerken sürdürdüğü seçkinci politikanın Zonguldak ölçeğinde hem bir tercih hem de bir zorunluluk olduğunu açıkça ortaya koyuyordu:

*“Zonguldak vilayet idare heyeti, muhitin yüksek kültürlü insan zenginliği karşısında bariz bir zaaf arz etmekte idi. Reisinin, hassaten bu insanlar nezdindeki antipatik vaziyeti heyetin çekip toplayıcılık vasfını büsbütün zaafa düşürüyordu. Bu sebeple bu heyetin hem başında hem de bünyesinde esaslı değişiklikler yapmak ve entelektüel zümreye heyette daha geniş yer vermek lazım geliyordu. İşte Zonguldak vilayet idare heyetinin yeni teşkilinde kongre bu noktaları göz önünde tutmuştur.”*²⁷

CHP Zonguldak Dokuzuncu Vilayet Kongresi genel kurulu eski idare heyeti üyelerinin çoğuna yeni heyette yer vermedi. Bunların yerine, parti merkezinin direktifleri çerçevesinde Zonguldak’ın entelektüel birikiminden faydalanılarak yeni idare heyeti üyelerinin çoğunlukla *“entelektüel kitle”* içerisinde seçilmesine dikkat edildi. Bu bakış açısı, kongrede neredeyse tümüyle tasfiye edilen eski idare heyeti üyeleri yerine *“otoritesi havzanın heyet-i umumiyesine şamil olmuş”* EKi Kömür İşletmesi Genel Müdürü Bedri Hüsnü Bekiroğlu; *“hem bir tabip hem de münevver ve faziletli Türk kadını temsil eden”* Dr. Saffet Öktem; *“baro reisi ve bütün avukatlarca sempati duyulan”* Avukat Tevfik Bilgin; Mühendis Rauf Alpsoy ve *“piyasada itibara malik bir tüccar”* olan A. R. İncealemdaroğlu gibi isimlerin yeni idare heyeti üyeliklerine seçilmeleri şeklinde tezahür etti. Böylece, bir kısmı *“zayıf kültürlü ve sönük sempatil”* olduğu ifade edilen eski heyetin yerine entelektüel seviyeleri daha yüksek ve havzadaki otoritelerinden de sual olunmayan yeni bir heyet teşkil edildi.²⁸

CHP Genel Sekreterliği’nin direktiflerini azami ölçüde yerine getirmeye çalışan CHP Zonguldak teşkilatının sonraki dönem vilayet idare heyeti üyelerinin de bilhassa münevver zevat arasından seçilmesine özen gösterdiği anlaşılmaktadır. Örneğin, 1942-1944 yılları arasında görev yapan vilayet idare heyeti üyelerinin mesleki geçmişlerine bakıldığında *mühendis, avukat, belediye başkanı, öğretmen, gazeteci* gibi unvanlara rastlanmaktadır.²⁹ Benzer şekilde CHP Zonguldak teşkilatını 1944-1946 yılları arasında yöneten zevat

²⁷ BCA. 490-1-0-0/668-247-1.

²⁸ BCA. 490-1-0-0/668-247-1.

²⁹ Ocak, 4 Aralık 1942.

arasında da *doktor, eczacı, mühendis, bankacı* gibi yörenin kültür seviyesi yüksek isimlerine rastlanmaktadır.³⁰ Dolayısıyla CHP'nin entelektüel zevatı parti örgütüne kazandırma noktasındaki politikasına sosyo-kültürel ve iktisadi ilişkiler gerekse entelektüel birikim bakımından en uygun yerlerden biri Zonguldak olmuştur.

Zonguldak'ta CHP'nin Temsilcileri: “Patronları Himaye Etmek İçin Seçilmiş Bir Heyet?”

Kuruluşunun hemen ertesinde ülke genelinde örgütlenme ve üye kazanma faaliyetlerine başlayacak olan HF, M. Tunçay'ın ifadesiyle “1924 yılının yaz aylarında dar bir çerçeve kadro niteliğinden sıyrılmaya başlamıştı.”³¹ Bu doğrultuda fırkanın yurt ölçeğinde ilk örgütlenmeye başladığı yerlerden biri de Zonguldak oldu.³² Zira Zonguldak, daha önce de belirtildiği üzere, Cumhuriyet yöneticilerinin Millî Mücadele yıllarından beri ilgi gösterdiği önemli bir maden havzasıydı. Bu nedenle kurucu kadro uzun yıllardır yabancı sermaye tarafından işletilen Ereğli Kömür Havzası'nı bir an evvel millileştirmek gayretindeydi. Bunun için bir taraftan kömür havzasına devlet vasıtalarıyla girilirken, diğer taraftan ise Cumhuriyet devrim ve ideolojisinin temsilcisi HF'nin şehirdeki örgütlenme faaliyetleri sürdürüldü. Bu çalışmalar neticesinde HF kısa zaman içinde Zonguldak'ta örgütlenmesini tamamladı.³³

Erken Cumhuriyet Dönemi Zonguldak'ında CHP'yi temsil eden kadro açısından bakıldığında parti yönetiminin çekirdek kadrosunu sosyo-kültürel ya da iktisadi ilişkiler sonucu nüfuzunu tesis etmiş eşraftan daha ziyade bölgenin entelektüel bakımından ileri gelenleri teşkil etmekteydi. Bu bakımdan, “*yaşadıkları bölgenin hakim ekonomik etkinliği ve geleneksel yapısına göre ağa, toprak ağası gibi unvanlar taşıyan yerel aktörler Zonguldak'ta daha çok mühendis, kömür işletmesi genel müdürü, avukat, vali, gazeteci, tüccar, öğretmen gibi sıfatlarla tanınmışlardı.*”³⁴ Bu anlamda mesleki kariyerlerinin sağlamış olduğu sosyal konumlarından önemli bir güç alan bu aktörler yalnızca basın,

³⁰ C.H.P Zonguldak On İkinci İl Kongresi Tutanağı, 14 Aralık 1946, s. 12.

³¹ Mete Tunçay, *Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek Parti Yönetimi'nin Kurulması (1923-1931)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2012, s. 95.

³² CHP'nin taşra örgütlenmesi hakkında detaylı bilgi için bkz. Hakkı Uyar, *Tek Parti Dönemi ve Cumhuriyet Halk Partisi*, Boyut Yayıncılık, İstanbul 2012, ss.241-249.

³³ BCA. 490-1-0-0/284-1138-2.

³⁴ Tan, a.g.t., s.173.

ticaret, eğitim, madencilik gibi faaliyetlerde değil, aynı zamanda parti yönetiminde de etkin rol alarak taşradaki siyasal hayata yön verdiler.

Tek Parti İktidarı'nın ilk yıllarından itibaren parti yönetim mekanizması içerisinde yer alan bu zevatın partideki varlıklarına ilişkin zaman zaman parti içi fikir ayrılıkları yaşanmıştır. Bu tür ayrışmaların örneklerinden birine henüz tek parti iktidarının başlarında tecrübe edilen Serbest Cumhuriyet Fırkası (SCF) deneyimi sonrası rastlamak mümkündür. SCF'nin kapatılması ertesinde CHP merkez yönetim kurulunda görevli bazı mebuslar, Zonguldak vilayet örgütü üzerinde teftiş yapmak üzere görevlendirildi. CHP Genel Sekreterliği'ne bu teftişleri temel alan bir rapor ileten mebuslar partinin vilayet yönetiminden sorumlu zevatın toplumun beklentisini yansıtmaktan oldukça uzak olduğuna temas etmişlerdi.³⁵ Mebusların bu görüşlerinin temelinde, bölge eşrafından teşekkül eden yeni vilayet idare heyetinde yer alan bazı zevatın toplum nazarında "hüsn-ü kabul" göremeyeceğine ilişkin birtakım kaygılar bulunmaktaydı.

Bilindiği üzere, tek partili dönemin ikinci çok partili siyasal yaşama geçiş denemesi olan SCF deneyimi, CHP'nin taşra yapılanması için bir toparlanma ve yenilenme sürecini de beraberinde getirmiş; SCF'nin kendini feshetmesi sonrasında taşrada halk ile yapılan temaslarda en büyük şikayet konularından biri CHP vilayet idare heyeti reisleri, o dönemki adıyla *mutemetler*, yapmış oldukları kanun dışı birtakım işlerle ve yetkilerini kötüye kullanmaları sebebiyle halkın tepkisini çekmişti.³⁶ Oysa, SCF'nin kapatılması ertesinde teşekkül eden yeni CHP idare heyetleri de çoğu yerde halkın beklentilerini karşılayamamış, şikayetlerine çare ol(a)mamıştı.³⁷ 14 Eylül 1931 tarihli raporlarında CHP

³⁵ Bahse konu rapor, 1931 yılı Sonbahar'ında CHP Umumi İdare Heyeti üyelerinden Erzincan Mebusu Saffet Bey ile Antalya Mebusu Doktor Cemal Bey tarafından kaleme alınmıştı. Bkz. BCA. 490-1-0-0/655-182-1.

³⁶ Hilmi Uran, *Meşrutiyet, Tek Parti, Çok Parti Hatıralarım (1908-1950)*, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2017, s.201-202. Ahmet Ağaoğlu'nun anılarında da halkın ve köylünün mutemetlerden ne denli bıktıklarını gösterir bir olaydan bahsedilmektedir: SCF'nin İzmir'e ayak basmasını takiben ortalık karışmış ve bir köylünün oğlu polis tarafından vurulmuştur. Köylü, vurulan oğlunu kucağına almış ve Fethi Okyar'ın önüne fırlatarak: İşte size bir kurban. Başkalarını da verimiz! Yalnız sen bizi kurtar... Yalnız sen bizi kurtar bu mutemetlerin elinden." diye haykırmıştır. Ahmet Ağaoğlu, *Serbest Fırka Hatıraları*, İletişim Yayınları, İstanbul 1994, s. 63.

³⁷ Tan, *a.g.t.*, s.174.

mebusları da tam olarak bu duruma işaret etmişler ve Zonguldak'ta SCF'nin kapatılması ertesinde yenilenen vilayet idare heyetini teşkil eden zevatın toplum nazarında hala kötü intiba taşıdıklarını belirtmişlerdi. Öyle ki, bahse konu raporu kaleme alan mebuslardan Cevat Abbas Bey *"parti idare heyetlerinin muhtelif şirket ve amele menfaatini temsil eden zevattan teşekkül ettiğine"* dikkat çekmeye çalışmıştı. Diğer taraftan parti yönetiminden sorumlu zevata ilişkin raporda yer alan isimler, yeni parti idare kurulunun elitist bir yaklaşımla oluşturulduğunu net bir biçimde ortaya koymaktaydı. Zira bu isimler arasında bilhassa kariyerleri ve sosyal mevkileriyle göze çarpan pek çok kişi vardı. Mesela, bir önceki dönem kömür havzası müdürlüğü yapmış, İtalyan kömür şirketi avukatı ve aynı zamanda Ereğli Kömür İşletmesi'nin (EKİ) hukuk müşavirliğini de yürütmekte olan Avukat Tevfik Bey bu yeni idare heyeti üyelerinden biriydi. Bunun yanında, CHP Umumi İdare Heyeti üyelerinin de işaret etmiş olduğu yeni vilayet idare heyeti reisi Esat Bey bahsedilen dönemde aynı anda Türkîş ve Kömürîş Şirketleri'nin genel müdürlüğünü de yapmaktaydı. Heyetin diğer üyelerinden Halim Cavit Bey halkevi müdürü, Tevfik Bey avukat ve aynı anda umumi meclis üyesi, Hüseyin Fehmi Bey eski belediye başkanı ve aynı zamanda Maden Umum Müdürü, Şevket Bey ise EKİ'de görevli bir memurdu.³⁸ Görüldüğü üzere 1931 senesinde bu haliyle yeniden teşkil edilen Zonguldak fırka idare heyeti kadrosu, CHP mebuslarının kendi ifadeleriyle *"ilk bakışta patronları himaye etmek için seçilmiş bir heyet manzarasını arz ediyordu."*³⁹

Kemalist rejimin elitist bakış açısıyla her ne kadar uyumlu olsa da bahse konu yeni fırka idare heyeti "patron himayeci" niteliğinden ötürü CHP mebuslarınca eleştirilmişti. Çünkü mebuslara göre fırka idare heyetinin bu vaziyeti bölgede birtakım sorunları beraberinde getirebilirdi. Örneğin, çalışma koşulları son derece ağır olan maden işçileri herhangi bir sorun karşısında çoğunluğu nüfuz sahibi patronlardan oluşan fırka idare heyeti yerine başka çözüm kanallarına yönelebilirdi. Diğer yandan, yeni idare heyetinin mevcut haliyle görevini sürdürmesi işçileri Komünizm gibi dönemin zararlı siyasal akımlarından korumak isteyen iktidarın arzu etmediği tehlikeli sonuçlar dahi

³⁸ BCA. 490-0-0/284-1138-2.

³⁹ BCA. 490-1-0-0/655-182-1.

doğurabilirdi. Bunun için mebuslara göre yapılması gereken parti merkezince mevcut idare heyetinin bir an evvel tadil edilmesi idi.⁴⁰ Fakat tüm bu telkinlere rağmen vilayet idare heyeti içerisinde maden patronu ya da maden şirketlerinde avukat, mühendis gibi unvanlarla vazife alan kişilere ilerleyen yıllarda da sıkça rastlanacaktır. Zira rapor tarihinden sonraki dönemlerde kurucu kadronun seçkinci bakış açısının tesiriyle oluşturulan vilayet idare heyeti üyeleri arasında mutlaka bir maden şirketi patronu ya da mühendis, kimi dönem vilayet idare heyeti reisi olarak dahi, yer almıştır.⁴¹ Böylece, başta maden sektörünün temsilcileri olmak üzere parti yönetim kurullarında kendine yer bulabilen münevver zevatin önemli bir kısmı parti içerisindeki konumunu uzun süre korumuş, bu nedenle tek parti iktidarı sürecinde Zonguldak'ta CHP'nin yönetiminden sorumlu zevat parti örgüt yönetimi üzerinde deyim yerindeyse "tekelleşmişti".

"Üç Beş Kişiden Oluşan ve Daima Aynı Şahıslar Elinde Kalan Parti Teşekkülü?"

CHP'nin kimi taşra örgütlerinde görüldüğü üzere parti idaresinin bir veya birkaç ailenin elinde bulunması ya da aileler arası nüfuz mücadelesi örneğine Zonguldak teşkilatı ölçeğinde rastlanmadığını belirtmek gerekir. Zira, yerel dinamikleri maden ve madencilik sektörü üzerine kurulu olan bir şehirde sosyokültürel, iktisadi ve siyasal ilişkiler yerel ilişkilerin niteliğini de diğer bölgelerden farklı kılmıştır. Dolayısıyla burada, geleneksel yaşam biçiminin belirgin olduğu çoğunluğu toprağa ve tarıma dayalı kurulan ekonomik ilişkilerle nüfuzunu pekiştirmiş ailelerden ziyade bireysel başarıları ve entelektüel birikimleri ile varlıklarını ve etki alanlarını geliştirmeye çalışan zevata rastlamak daha olasıdır. Fakat, belirli aralıklarla yenilenen parti yönetim kurulu üyelerinin çoğunlukla aynı kişiler oluşu, buradaki parti yönetiminin de vazgeçilmez bir konum olarak görüldüğü ve nüfuz sahibi kişilerin

⁴⁰ BCA. 490-1-0-0/655-182-1.

⁴¹1933-1935 yılları arasında CHP Zonguldak vilayet idare heyeti başkanı parti merkezince atanan Dr. Mitat Altıok'tur. Türkîş ve Kömürîş Şirketleri genel müdürü Esat Bey, Avukat Bekir Sıtkı Bey, Ziraat Bankası memuru Fevzi Bey, tüccar Taşçıoğlu İbrahim Bey, Amelebirliği muhasibi Şeref Bey ile gazeteci ve vilayet umumi meclisi encümeni Akın Karauğuz Beyler ise parti yönetiminde söz sahibi olan diğer yerel aktörlerdir. Bkz. C.H.F. Zonguldak Beşinci Vilayet Kongresi Açılma Nutku, Zonguldak 1933.

tekeline geçtiğini göstermesi açısından önemlidir.⁴² Parti idare kurullarının bu vaziyeti ilk başlarda öyle dikkat çeker haldedir ki intihap dairelerinde teftişlerde bulunan Zonguldak mebusları dahi raporlarına buna ilişkin önemli tespitler kaydetmişlerdir. Çünkü, fırka idare heyetlerinin halk nazarındaki algısı parti müfettişlerinin olduğu kadar intihap dairelerinde teftişlerde bulunan mebusların da temel tetkik meselelerinden biri olmuştur. Bu doğrultuda, 1935 senesinde Zonguldak ve çevresinde teftişlerde bulunan Zonguldak mebusları Hasan Karabacak, Esat Çakmakkaya ve Rifat Vardar tarafından yapılan bir teftişte CHP Safranbolu kaza idare heyetini teşkil eden zevat hakkında yapılan şu tespit sonraki yıllarda vilayet idare heyeti üyelikleri için de geçerli görünmektedir. Resmi raporlara *“üç beş kişiden oluşan ve daima aynı şahıslar elinde kalan Safranbolu idare heyeti parti teşekkülünün ilerlemesi önündeki en önemli engeldir.”*⁴³ ifadeleriyle geçecek olan bu tespit aynı zamanda parti yönetiminin nasıl bazı şahıslarca tekelleştirildiğinin anlaşılması bakımından da oldukça önemlidir: Zonguldak mebuslarının Safranbolu kaza teşkilatı yönetim kadrosu örneğinde dikkat çekmiş olduğu bu “parti yönetiminde tekellilik” meselesi sonraki dönemlerde teşekkül eden parti idare kurullarının yapıları incelendiğinde daha net ortaya çıkmaktadır. Zira Zonguldak CHP vilayet idare heyetlerinin yapısı tek parti iktidarının nihayetine değin minimal düzeyde yapılan değişikliklerle mevcut kadroların korunduğunu ve idare heyeti üyelikleri arasındaki süreklilik olduğunu göstermektedir.⁴⁴

⁴² Tan, *a.g.t.*, s. 176.

⁴³ BCA. 490-1-0-0 /721-464-2.

⁴⁴ Örneğin; 1936-1938 yılları arasında CHP’nin Zonguldak vilayet idare heyetinde yer alan isimlerden Gazeteci Akın Karaoğuz (Tahir Karaoğuz), Vali İbrahim Bozkurt, Mühendis İhsan Soyak, Doktor Nihat Arkat, Acentacı Cemal Pehlivanoglu 1938-1940 yılları arasında parti örgüt yönetiminden sorumlu olan kadronun içerisinde yeniden yer almışlardı. (Bkz. *C.H.P 1936 İl Kongreleri*, s. 412; *Bartın, 26 Kanunuevvel 1938*.) Partinin 1942-1944 yılları arasında görev yapan yönetim kurulu üyeleri içerisinde de yine Gazeteci Akın Karaoğuz, Mühendis İhsan Soyak, Tüccar Ali Rıza İncealemdaroğlu ile bir önceki dönemin vilayet idare heyeti üyelerinden Mühendis Rauf Alpsoy gibi aynı isimlere rastlanıyordu. (Bkz. *Ocak*, 4 Aralık 1942.) 1946-1948 dönemi arasında görev yapan vilayet idare heyeti üyeleri arasında da bir önceki dönemden Mühendis Rauf Alpsoy, Doktor Reşat Tanyeri, Gazeteci Tahir Karaoğuz, Öğretmen Zehra Ataman gibi isimler yeniden yer almışlardı. (Bkz. *C.H.P Zonguldak On İkinci İl Kongresi Tutanağı*, 14 Aralık 1946, s. 12; BCA. 490-1-0-0/202-802-1.)

CHP merkezinin yörenin önde gelen isimlerinin partiye katılımlarının sağlanması ve bilhassa parti yönetim kurulu üyeliklerine getirilmesi noktasında yerel birimlere yapmış olduğu telkin ve uyarılar sonucu parti yönetim kurulunu oluşturan kadrolarda belirli nitelikte ve meslekten gelen kişiler her zaman yer almıştır. Bu aynı zamanda, bölgedeki çeşitli unsurlar üzerinde etki sahibi olduğu bilinen bazı şahısların partiye dahil edilmesi yoluyla parti hedeflerinin gerçekleştirilebilmesi açısından da önemli ve elzem görülmüştür. Bu anlamda Zonguldak özelinde bakıldığında, özellikle maden şirketlerinde üst düzey yönetici konumunda bulunan ve işçiler üzerinde tartışmasız nüfuz sahibi olduğu kabul edilen şahıslar partiye kazandırılmaya çalışılmıştır. Bu doğrultuda CHP Genel Sekreterliği'nin Zonguldak teşkilatına ısrarla kazandırmak istediği nüfuzlu şahsiyetlerin başında dönemin Ereğli Kömürleri İşletmesi (EKİ) Genel Müdürü Mühendis Bedri Hüsnü Bekiroğlu gelmiştir. Çünkü CHP merkezi, "*havzadaki bütün mühendis ve memurlar ile yirmi bini aşkın amele üzerinde*" söz sahibi olduğu belirtilen Bekiroğlu'nun havzadaki nüfuzunu parti teşkilatı açısından oldukça önemsemiştir.⁴⁵ Bu doğrultuda sürdürülen çalışmalar neticesinde Mühendis Bekiroğlu nihayet 22 Aralık 1940 tarihli vilayet kongresinde yeni idare heyeti üyeliğine seçilmiştir.⁴⁶ Bekiroğlu kısa süre içerisinde parti merkezinin kendisinden beklediği yararı sağlamıştır. Öyle ki, 3 Aralık 1942 tarihinde toplanmış olan *CHP Zonguldak Onuncu Vilayet Kongresi*'nde büyük bir başarı olarak değerlendirilen EKİ'ye bağlı Kandilli bölgesinde çalışan işçilerden kalabalık bir kitlenin CHP'ye üye olarak kaydedilmesi, bir önceki dönem verileriyle kıyaslandığında "*göğüs kabartacak derecede*" başarılı bulunmuştur.⁴⁷ Çoğunluğu işçi, amele ve usta kitlesinden oluşan bu büyük katılımın mimarları ise şüphesiz parti vilayet idare heyeti üyelerinden EKİ eski genel müdürü Bedri Bekiroğlu ile Mühendis Rauf Alpsoy'dan başkası değildir.⁴⁸

⁴⁵ BCA. 490-1-0-0/668-247-1.

⁴⁶ *Dokuzuncu Vilayet Kongresi Zabıtları Zonguldak*, 22 İlkanun 1940.

⁴⁷ 1940 yılı sonunda 41.496 olan üye sayısı Mühendis Bedri Bekiroğlu ve Rauf Alpsoy'un da bulunduğu yeni idare heyetinin çalışmaları neticesinde 1942 yılı sonunda 75.567'ye yükselmiştir. Bu artış, maden amele ve işçisi üzerinde nüfuz sahibi olan şahsiyetlerin parti menfaati açısından ortaya koymuş oldukları en dikkat çekici faaliyetlerden biridir. Bkz. BCA. 490-1-0-0 /722-471-1.

⁴⁸ *C.H.P. Onuncu Vilayet Kongresi Zonguldak*, 3 İlkanun 1942.

Zonguldak madenlerini işleten en büyük şirket olan EKİ'nin bir dönem yöneticiliğini de yapan Mühendis Bedri Bekiroğlu'nun nüfuzunun Zonguldak örgütüne katkısı partiye çok sayıda üye kazandırmasıyla da sınırlı kalmamıştır. Zira, havzadaki önemli sayıda işçi ve mühendis üzerinde nüfuz sahibi olduğu bilinen Bekiroğlu'nun CHP vilayet idare heyetine katılmasıyla parti örgütlerinin en önemli başarısızlıklarından birisi olan üye yardım paralarının toplanması da maden ocaklarına yakın örgütlerde düzene sokulmuştur.⁴⁹ Parti yönetim kurullarına maden sektöründen transfer edilen bürokrat ve mühendisler partinin ihtiyaç duyduğu konularda ve zamanlarda işçi kitlesi üzerindeki nüfuzlarını parti yararına olacak şekilde kullanarak devreye girmişler ve partinin bölgede yürüttüğü örgütsel politikalara katkıda bulunmuşlardır.

Sonuç

Cumhuriyet tarihinin tek partili yıllarında bir yandan topluma inkılaplar benimsetilmeye çalışılırken, diğer yandan da kurucu kadronun siyasal alandaki temsilcisi CHP'nin teşkilatlanma süreciyle meşgul olunmuştur. Bu noktada yerelde teşkilatlanmak için ihtiyaç duyulan ilk unsur şüphesiz parti idaresinin teslim edileceği insan kaynağı olmuştur. Bu kaynak ilk zamanlar doğrudan parti merkezince sağlanmışsa da 1930'lu yılların ilk yarısından itibaren taşrada CHP'den sorumlu kadrolar partinin yerel kurullarınca belirlenmeye başlanmıştır.

Tek Parti İktidarında parti örgütünün bulunduğu çoğu yerde üst düzey kurulları teşkil eden zevatın belirlenmesinde coğrafya ve buna bağlı olarak ortaya çıkan üretim ilişkileri belirleyici birer unsur olmuştur. Zira bölgenin ekonomik gelişmişliğine bağlı olarak ortaya çıkan yaşam

⁴⁹Maden işletmelerinin en yetkili isimleri olarak işçiler üzerinde nüfuz sahibi olan şahısların parti yönetim kurullarında yer almaları sonucunda özellikle kömür madeni ocaklarına yakın bölgelerdeki örgütlerin üyelik aidatlarının tahsilatı noktasındaki başarı artmış ve bu durum parti müfettişlerinin de dikkatinden kaçmamıştır. Bu anlamda özellikle, maden ocaklarının bulunduğu Zonguldak merkez ve Kozlu bölgeleri içerisinde kalan parti örgütleri üyelik aidatlarının tahsilatı noktasında çok fazla sorun yaşamışlardır. Benzer şekilde Ereğli kazasında, kaza merkezi ve maden yerleşkesi olan Kandilli bölgesinde üyelik aidatları da artık daha düzenli toplanmıştır. Diğer taraftan Safranbolu kaza örgütüne, Karabük Demir Çelik Fabrikası yerleşkesinin yer aldığı Karabük bölgesinde üyelik aidatların tahsilat faaliyetleri de canlanmıştır. Bkz. BCA. 490-1-0-0/722-471-1.

biçimleri iktisadi hayata yön veren zevatın, birçok çalışmada örneklendiği üzere, CHP'nin oradaki yönetiminden de sorumlu olduğunu göstermektedir. Diğer taraftan bu bölgelerde söz ve nüfuz sahibi insanlara parti yönetiminin bırakılması çoğu zaman siyasal iktidarın da bir tercihi olmuştur. Bu anlamda toprağa ve tarıma dayalı ilişkilerin geçerli olduğu Ege, Güneydoğu Anadolu ya da Çukurova Bölgesi gibi yerlerde eşraf, toprak ağası ya da tüccar vasıflı zevat tarafından yönetilen parti örgütleri ile bu türden ilişkilerin yeterince gelişmediği Zonguldak'ta parti yönetiminden sorumlu zevatın toplumsal taban itibarıyla farklı olması kaçınılmazdır.

CHP Zonguldak örgütünün yönetim yapısının daha entelektüel bir çerçevede tasarlanması Cumhuriyet'i kuran siyasi kadroların bakış açısıyla yakından ilgilidir. Zira bölgede tahsil görmüş ve nüfuz sahibi kişilerin parti yönetimine dahil edilmesi yönündeki çabalar ile doğrudan Genel Sekreterlik talimatları bunu açıkça göstermektedir. Diğer taraftan daha entelektüel ve elit bir görünüm sergileyen parti yönetici kadrosunun bu oluşumunda yerel koşulların da önemli bir etken olarak belirdiğini, hatta parti yönetici kadrosunun bu görünümü bir bakıma zorunlu kıldığını da ifade etmek gerekir. Çünkü bölgenin diğer yerlerde olduğu üzere gelişmiş bir tarım ve ticaret ağından yoksun oluşu "eşraf" olarak nitelendirilen "yerel burjuvazinin" oluşumunu engellemiştir. Bu nedenle Zonguldak'ta iktisadi hayata tümüyle yön verebilecek zenginlikte bir eşraf kesimi ortaya çıkmamıştır. Bu nedenle siyasal iktidar parti örgütünü teslim edecek güçlü ve nüfuzlu bir kişi ya da aileyi burada bulamayacaktır. Bunun yerine şehrin iktisadi hayatına yön veren maden sektörünün tahsilli ve temsil kabiliyeti yüksek yöneticileri ile bölgenin entelektüel birikiminden daha fazla istifade edilecektir. Bu nedenle Zonguldak'ta parti örgütlerinin yönetim sürecinde aile ya da akrabalık ilişkilerinden ziyade çoğu zaman aynı kişilerin denetimi altında olan bir oluşum varlık göstermiştir. Dolayısıyla çoğu taşra şehrinde parti idaresini elinde bulunduran "eşraf" ya da "toprak ağası" gibi unvanlar yerine Zonguldak'ta maden şirketi müdürü, mühendis, doktor, vali, avukat, öğretmen ve gazeteci gibi temsilciler karşımıza çıkmaktadır. Bilhassa maden şirketi yöneticilerine vilayet idare heyetlerinde görev verilerek parti kurumunun işçi kitlesi üzerindeki otoritesi sağlamlaştırılmaya çalışılmıştır.

Kaynakça

Arşiv Kaynakları

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi

BCA. 490-1-0-0 /722-471-1.

BCA. 490-1-0-0/202-802-1.

BCA. 490-1-0-0/265-1055-1.

BCA. 490-1-0-0/284-1138-2.

BCA. 490-1-0-0/424-1350-2.

BCA. 490-1-0-0/655-182-1.

BCA. 490-1-0-0/668-247-1.

BCA. 490-1-0-0/721-464-2.

BCA. 490-1-0-0/721-466-1.

BCA. 490-1-0-0/721-469-1.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Arşivi

TBMM Arşivi, Hal Tercümesi, Kutu No: 1329-17.

Basın Kaynakları

Bartın

Ocak

Zonguldak

Resmi Rapor ve Yayınlar

C.H.F. Zonguldak Beşinci Vilayet Kongresi Açılma Nutku, Zonguldak 1933.

C.H.P 1936 İl Kongreleri.

C.H.P Zonguldak On İkinci İl Kongresi Tutanağı, (14 Aralık 1946).

C.H.P. Onuncu Vilayet Kongresi Zonguldak, (3 İlkkanun 1942).

CHP Zonguldak Dokuzuncu Vilayet Kongresi Zabıtları, (22 İlkkanun 1940).

Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliğinin Parti Teşkilatına Umumi Tebligatı (Temmuz 1940'den 31 Birincikanun 1940 Tarihine Kadar), C. 17, Zerbamat Basımevi, 1941.

Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliğinin Parti Örgütüne Genelgesi (1 İlkincikanun 1936'dan 30 Haziran 1936 Tarihine Kadar), C. 8, Ulus Basımevi, Ankara 1936.

Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliğinin Parti Örgütüne Genelgesi (İkincikanun 1938'den 30 Haziran 1938 Tarihine Kadar), C. 12, Ulus Basımevi, Ankara 1938.

Kitap ve Makaleler

Ağaoğlu, Ahmet, *Serbest Fırka Hatıraları*, İletişim Yayınları, İstanbul 1994.

Ahmed, Feroz, *Modern Türkiye'nin Oluşumu*, Kaynak Yayınları, İstanbul 2012.

Aydın, Tülay, “Tek Parti Döneminde CHP’nin Taşra Örgütlerinde Güç ve İktidar Mücadelesi: Kadızade Ailesi”, *Asia Minor Studies*, 7 (1), ss. 184-200.

Aydın, Tülay, *Tek Parti Dönemi’nde CHP’nin Taşra Örgütlenmesi ve Merkez-Taşra İlişkileri (1935-1945)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kahramanmaraş 2018.

Cem, İsmail, *Türkiye’de Geri Kalmışlığın Tarihi*, Cem Yayınevi, İstanbul 1974.

Demirel, Ahmet, *Birinci Mecliste Muhalefet: İkinci Grup*, İletişim Yayınları, İstanbul 1995.

Güneş, Turan, “Demokrat Parti Neydi?”, *Yön*, 4 (1962), s. 15.

İlyas, Ahmet, Çoban, Ebru, *CHP Genel Sekreterlik Büroları Patrimonyal Devlet Geleneğinden Karizmatik Otoriteye*, Kadim Yayınları, Ankara 2020.

Karatepe, Şükrü, *Tek Parti Dönemi*, İz Yayıncılık, İstanbul 2011.

Koçak, Cemil, *CHP ve Taşra: Akdeniz Bölgesi*, C.1, Alfa Yayıncılık, İstanbul 2019.

Koçak, Cemil, *CHP Genel Sekreterliği (1930-1945)*, Alfa Yayıncılık, İstanbul 2018.

Metinsoy, Murat, “Kemalizm’in Taşrası: Erken Cumhuriyet Taşrasında Parti, Devlet, Toplum”, *Toplum ve Bilim*, 118 (2010), ss. 124-164.

Tan, Çağlar, *20. Yüzyılın İlk Yarısında Zonguldak: Gündelik Yaşam ve Siyaset*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2015.

Tan, Çağlar, *A Bridge Between and The State: The Republican People’s Party in Zonguldak (1935-1946)*, Yayınlanmamış Doktora, Ankara 2022.

Tan, Çağlar, *Cumhuriyet Halk Partisinin Zonguldak Vilayet Kongreleri (1935-1947)*, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara 2024.

Turhan, Mehmet, *Siyasal Elitler*, Gündoğan Yayınları, Ankara 2000.

Tunçay, Mete, *Türkiye Cumhuriyeti’nde Tek Parti Yönetimi’nin Kurulması (1923-1931)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2012.

Şaşmaz, Musa, *Türkiye’nin İdari Taksimatı (1920-2013)*, C:15, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2014.

Uran, Hilmi, *Meşrutiyet, Tek Parti, Çok Parti Hatıralarım (1908-1950)*, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2017.

Uyar, Hakkı, *Tek Parti Dönemi ve Cumhuriyet Halk Partisi*, Boyut Yayıncılık, İstanbul 2012.

Uyar, Hakkı, “CHP Genel Sekreterliğinin Parti Örgütü İle Yazışmaları: Durmayalım Düşeriz!” *Toplumsal Tarih*, 118 (2003), ss.80-83.

Extended Abstract

As a “very young” city with the title of the first province of the Republic, Zonguldak has become one of the most dynamic and lively places of the RPP among the single-party provinces. The economic and political interest shown to the mining basin by the cadres that proclaimed the Republic during and after the War of Independence undoubtedly played a major role in this dynamism of the city. The Kemalist cadres, who supported the view that complete independence was only possible with economic independence, focused on the nationalisation policy of the Ereğli Coal Basin on the one hand. On the other hand they tried to continue the political organisation activities in order to adopt the republican revolution and ideology to people. Thus, the political cadres of the RPP Zonguldak provincial administration quickly organised the party units at the sub-district and district centre levels. In the early 1930s, when single-party rule was institutionalised, the RPP was organised in all districts of Zonguldak.

The RPP Zonguldak organisation, which completed its organisational adventure earlier compared to other provincial organisations, has regularly begun to determine the local party executive committees through the provincial congresses since the early 1930s. In contrast to regions where party councils are mostly determined by feudal relations or economic ties such as agriculture and trade networks, the RPP administrative committee in Zonguldak appeared more distinguished and elite during single-party rule. The first factor that makes the Zonguldak RPP administrative committee appear more elite than other party organisations is undoubtedly the fact that the “administrative qualifications” of the human resources working in the mining sector were used in the political arena. As is known, Zonguldak became an active industrial and labour town with the discovery of coal mines in the mid-19th century and many mining companies were established in the region in the mid- 19th century. Over time, bureaucrats and engineers working as senior executives in these companies are transferred into the RPP's administrative committees. As a result of this choice, the regional powers and actors responsible for tens of thousands of engineers and workers in the coal basin were included in the party management team. At the same time, the power and authority of the party in the city increased. The economic relations of the region, which were not based on land and trade, have been another factor affecting the structure of the party executive boards. In the city where agricultural production and trade networks were not sufficiently developed, RPP's representatives consist mostly of the intellectual figures of the city, as well as a small number of people known as notables. Thus, a small number of merchants who were active and influential in the economic life of the city and

regional elites such as journalists, doctors and lawyers, most of whom were prominent representatives of the intellectual community, took a place in the party's board of directors.

In the single-party era, geography and production relations were also decisive in determining which people will form the upper administrative bodies of the party organisation. This was because who direct economic life as a result of geography were also responsible for the leadership of the RPP locally as has been proven in many studies. On the other hand, it has often been a decision of political power to leave the party administrative mechanisms to those who had power and influence in these regions. In this sense, it was inevitable that party organisations led by notables, large landowners or merchants in places such as the Aegean, Southeastern Anatolia or the Çukurova region, where relations were based on land and agriculture. However those who were responsible for the party administrative board in Zonguldak had a different social base.

Local conditions seemed to be an important factor on the formation of the party's administrative structure and thus Zonguldak had a more intellectual and elitist appearance. For in Zonguldak as in other places, the lack of a developed agriculture, trade network and trade relations prevented the formation of a "native bourgeoisie" which we can call as "notables". For this reason a wealthy class of notables, which would influence the economic life, has not emerged here. Thus, the political power will not be able to find a strong and influential person or family here to entrust the party organization. Instead, the intellectual accumulation of the region and the educated and representative managers of the mining sector, which directs the economic life of the city, will be benefited more. For this reason, a formation has emerged in the administration of party organizations in Zonguldak, which is often controlled by the same people and not by family or kinship ties. Except these, the formation of the administrative committee of RPP Zonguldak organization in a more intellectual framework was also closely related to the perspective of the political cadres who founded the Republic. Because the efforts to include educated and influential people in the region to the party administrative committee and the instructions directly sent by the General Secretariat to the party organizations clearly show this.